

UVODNE SUGESTIJE ZA OKRUGLI STO

BORBA I SARADNJA CENTARA POLITICKE I EKONOMSKE MOCI

29. februar 1996, Beograd

Savremeni svet se, danas je to sasvim izvesno, nalazi u dinamicnim i sveobuhvatnim promenama, koje su po mnogim aspektima protivurecne i naizgled nedokucive. Medjutim, predvidjanja najpoznatijih futurologa u pogledu pravaca razvoja globalnih ekonomsko - politickih i tehnolosko - ekoloskih tendencija, od pre dve decenije, pokazala su se u znacajnoj meri kao **tacna**. Njihov scenario o potrebi promislenog usmeravanja i pouzdanog kontrolisanja nezaustavljive i sveobuhvatne modernizacije uglavnom se ostvario ili je u procesu ostvarivanja. Sistemi koji su uvazili neminovnost i znacaj stalnih i kapitalnih promena, koji su usvojili **politiku diskontinuiteta** priхватili karakter i stil fleksibilnog i adaptibilnog organizovanja i upravljanja, preziveli su, mada u znacajno modifikovanoj formi. S druge strane, sistemi koji su prednost dali politici status quo-a, u kojima su promene u ekonomskom, politickom i drustvenom sistemu, uglavnom bile iznudjene i zakasnele, u kojima je **izostala realna ekonomska i politicka kompeticija**, koji nisu davali prostora novim ljudima i novim idejama, doziveli su, posle perioda latentne a potom eksplisitne stagnacije, vratolomni fijasko.

Ovakve karakteristike raspleta na medjunarodnom planu, u zavrsnici XX veka, neposredno proizilaze iz vrlo razlicitih i kompleksnih uzroka ali i opstalih nesaglasnih tumacenja u pogledu njihovih posledica i trajnijih implikacija. Medju faktorima koji su na znacajan nacin odredili i ogranicili sadrzaj, forme i domete vec ispoljenih, jasno prepoznatljivih tendencija na globalnom, supranacionalnom ali i na nacionalnom planu, narocito vodecih svetskih sila, svakako spadaju ucinci i dometi, efekti dejstva drzavne i privredne organizacije. Pri tome se imaju u vidu prevashodno centri njihove realne moci, mesta i akteri donosenja klucnih, sudbonosnih odluka, koje su objektivno mogле da ubrzaju ili uspore tempo sveukupnog socijetalnog razvoja. Ono sto je medjutim bitno i nesporno to je da ovi centri moci i njihove referentne zone nisu odvojene i udaljene, vec suprotno, u znacajnoj meri se preklopjene i medjuuslovljene. Spoznavanje smisla, sirine i dubine, ovog kompleksnog prozimanja, ciji su se smerovi i sadrzaji uticaja razlikovali, označava pribлизавање razumevanju fiziologije, funkcionisanja i funkcionalnosti, svakog drustvenog sistema.

Ova nesumnjivo pozitivna korelacija politike i ekonomije, belezila je sledstveno recenome, razlicite manifestacije u odnosu na ideoloske, teorijske, normativne i empirijske razlike, pre svega izmedju kapitalistickih i socijalistickih sistema, ali i tokom njihovog ozivotvorivanja, narocito u etapama njihovog autohtonog razvoja, kapitalizma pre pojave socijalizma odnosno socijalizma, u vremenu njegove medjunarodne izolacije. Stavovi prema: drzavi -vlasti, naciji, klasi; privredi - kapitalu, profitu, svojini; drustvu - slobodama, pravima i duznostima socijalnih grupacija, porodice i pojedinca, individue, licnosti, simultano su podsticali dve oprecne tendencije. Prvu, naglasene divergencije kada su u pitanju ideoloski, teorijski i normativni postulati, i drugu, postupne konvergencije kada su u pitanju empirijska stremljenja. Prva tendencija je bila uverljivo prisutnija tokom decenija odvojenog zivota sveta kapitalizma i sveta komunizma, a potom hladnog rata, a druga tendencija, nazalost znatno krace, po uklanjanju "gvozdene zavese", (ne)ocekivanog raspada socijalistickog bloka i vrtoglavog brzog urusavanja socijalizma, u njegovom stozeru, u istocno - evropskim zemljama i nestanka visedecenijski nemirne ose Istoka i Zapada. Pokusaji integralnog reformisanja socijalizma, perestrojkom i politikom glasnosti, da pronadje izlaz iz sopstvene krize i stvari izgledniju perspektivu, doziveli su neuspeh izmedju ostalog i zbog odsustva potrebnih drustvenih, ekonomskih i politickih parametara za takav epohalni preokret. Pokusaji stvaranja konkurenca u kreiranju nove filozofije upravljanja drustvom, privredom i drzavom, pokazali su se iluzornim u uslovima simulirane politicke demokratizacije i fiktivne pluralizacije, kao i ekonomske liberalizacije, fiktivne marketizacije i privatizacije. Takodje se moglo steti uverenje da je kraju socijalizma doprinelo i "prerano" otvaranje njegovih kapija, pre celovite i valjane pripreme za ostru i bespostednu ekonomsku, politicku, tehnolosku i kulturolosku konfrontaciju sa kapitalizmom. Socijalizam je, po nekima, nesmotreno otkrio svoj "meki trbuh" kako prema snagama unutrasnjeg oponiranja, pre svega vanparlamentarne opozicije, tako i prema spoljasnjem okruzenju koje je sistemu u agoniji pruzilo praznu rukavicu.

Drzava, kao svojevrsna organizacijska kulminacija, kroz svoju evoluciju imala je vrlo razlicit položaj i razlicitu ulogu, od bastiona udaljene i nesputane moci, koja propisuje i nadzire gotovo sve covekove aktivnosti, do institucije kojoj se svesno prepusta ogranicen manevarski prostor, cije se prisustvo ne ocekuje u svim sektorima covekovog stvaralastva i kojoj se prevashodno pridaje usluzni, servisni karakter. Razvoj moderne drzave podstaknut trendovima industrializacije i urbanizacije kao i obogacivanjem covekovih potreba i prosirivanjem zona javnog sektora, otkrio je objektivan rast drzavnih funkcija i drzavnih delatnosti. Ovim zamajcem izazvana je lancana reakcija konstantnog organizacijskog bujanja i proliferacije cinovnistva. Da bi se obezbedila i ocuvala moc drzavnog aparata, vec znacajno obezbedjena suverenom pozicijom u oblasti pravne regulative (donesenje ustava i zakona), javnih finansija (emisijom

novca i oporezivanjem) i odbranom zemlje (kontrolisanjem vojske i policije - sila prinude), posegnuto je i za "osvajanjem" ključnih infrastrukturnih grana i izrazito konjukturnih privrednih zona. Tako je senka monumentalne državne gradjevine pala i na sektor privrede, ostajući u njemu nekad duže a nekad krace. U prvoj etapi razvoja moderne države i moderne privrede, administracija se zadovoljavala primenom kontrolnih, nadzornih mehanizama stimulacije i destimulacije privrednih institucija i organizacija, njihovih ponuda i tranziji. U drugoj etapi, snagom sopstvenog kapitala (stecenog prevashodno fiskalnim putem) država se preko sopstvenih asocijacija otisnula u prostor privrednog nadmetanja. Zbog svoje dominantne pozicije, da utvrđuje razlike statusne pozicije takmaca, da određuje pravila igre ekonomskih rivalstava, da vrši korekcije njihovih rezultata, politikom distribucije i redistribucije (novca, roba i usluga), državni privredni agensi stekli su i očuvali su značajnu prednost u odnosu na sve ostale privredne subjekte. U stalnom nastajanju ne samo da očuva i obezbedi već i da uveća svoju ekonomsku a time i politiku moć, država, pored već naznacenih vidova patronaze i uključivanja u privredne tokove, nastoji i da presudno utice na regrutovanje, promociju i mesanje političkih, ekonomskih i vojnih elita. Drugim recima, između ostalog, nastoji da i u privrednim organizacijama, naročito onim značajnijim, koje nisu u njenoj primarnoj interesnoj matrici, presudno (otvoreno ili prikriveno), odlučuje o ključnim kadrovskim resenjima. Ova "briga" je svakako razlicita u odnosu na funkcionalnu i teritorijalnu značajnost privrednog agensa koga stavlja pod lupu. Uspeh u ovoj misiji je nepobitno uslovljen karakterom odnosno modalitetom dominantnog svojinskog oblika u "odabranoj" organizaciji, korporaciji, kompaniji.

Istina je, međutim, da država nikada nije uspevala, pa ni u svojoj najdekadentnijoj formi - totalitarizmu, u potpunosti, bez ostatka, kontrolise uspesno celinu sopstvenih vitalnih funkcija, kao i sve sektore privrede i drustva. Prvo, zbog toga što država, odnosno njeni organi vlasti i politička tela, između sebe i u sebi, nikada nisu idejno potpuno homogeni, interesno monolitni, sa kadrovima cija je lojalnost na duzi rok uvek pouzdana i predvidiva. Drugo, iz razloga što sfera ekonomije odnosno privrede, i u primerima naglasene zatvorenosti, protekcionizma i dirigovanosti, ispoljava i znake sopstvenih, specifičnih inklinacija, dovoljno otpornih da prezive i duze intervale odsustva realnih ekonomskih, kompetitivnih kriterijuma. Treće, što svako moderno drustvo, u manjoj ili većoj ali po svojoj meri, ispoljava dokaze prisustva, udelu i osobenih uticaja delova socijalne stratifikacije, vrednosnog pluralizma i polikulturalizma, vaznih preduslova za formiranje sadržaja i formi demokratizacije i liberalizacije države i privrede i uspostavljanje civilnog drustva.

Težnja za projektovanjem i ozivotvorivanjem koncepcije slobodne tržisne ekonomije, u sklopu opste modernizacije savremenog drustva, svakako zavređuje značajnu poznu i pojasnjenja. Slobodu u ovom kontekstu treba shvatiti uslovno bar iz dva razloga. Prvo, što je

nemoguce stvarati strategiju ekonomskog razvoja bez i mimo strategije politickog razvoja i drugo, sto i ekonomija po sebi i za sebe stvara (samo)ogranicenja, kao neposredan rezultat razlicitih interesnih ocekivanja i postignuca. Zatim, nije jednostavno definisati uslove, prepostavke trzista, koje moze "podneti" ocekivanu ekonomsku i politicku slobodu. Nadalje, ne postoji cvrst i nepromenljivi kriterijumi u pogledu definisanja njegovih sve i svuda prisutnih kvalitativnih i kvantitatvnih obeleza. Ometanja i odsustva dugorocnijih pravilnosti u utvrdjivanju njegove matrice, otvorenosti i zatvorenosti, razvijenosti i nerazvijenosti, kao i sistema vrednovanja iste, nesumnjivo proizilaze iz interferencije vec spomenutog varijabilnog politickog faktora, ali i sve izrazenijeg tehnoloskog faktora. Pod njegovim dejstvom pojatile su se, mada znacajno modifikovane, stare dileme: u pogledu karaktera i vrste dominantnih svojinskih oblika, njihove institucionalizacije i zastite, saradnji industrijskog i finansijskog kapitala, suprotstavljanja monopolizmu, internom (nacionalnom) i eksternom (internacionalnom) seljenju kapitala, ekonomskim migracijama, borbi i saradnji rada i kapitala, ekonomskoj distribuciji i fiskalnoj redistribuciji, organizaciji, vlasnistvu i menidzmentu. Ali javile su se i nove dileme vezane za: novi ekonomski poredak, opstali ali promenjeni protivurecni odnos Severa i Juga, medjunarodnu podelu rada, transnacionalni biznis, ekonomsku regionalizaciju, "treci sektor" - nastao simbiozom javnog i privatnog sektora, administratorstvo i menadzerstvo, reprivatizaciju i prestrukturiranje privrede. Novi horizonti razmisljanja nesumnjivo su otvoreni i dejstvom tehnoloskog buma, pomeranjem zona najprofitabilnijeg biznisa, automatizacijom, kompjuterizacijom i robotizacijom, novim sektorima zaposljavanja, novim obrazovnim i profesionalnim profilima, kulturom i etikom rada i upravljanja.

Karakter i dinamika prozimanja zona politike i ekonomije, uz svo uvazavanje njihovih, delimicno vec spomenutih, specificnih obeleza, bitno utice na metamorfozu citavog niza njihovih vaznih epifenomena. Spomenimo, primera radi zbog njene znacajnosti, sustinski preobrazaj prirode vlasti, nacine njene konstitucionalizacije, forme institucionalizacije i praksu operacionalizacije. Sto su drustva demokratski zrelja, to je znacajnija uloga institucija (legitimne i legalne) vlasti a sporednija misija harizmatskih vodja ili meritokratskih oligarhija. Da bi se ocuvalo neiscrpni proces obnavljanja demokratizacije vlasti, u drustvima koja su se opredelila za takvu opciju, prepoznatljivo je strpljivo usavršavanje njenih instituta. Suprotno, u drustvima u kojima je ovaj proces osuđecivan ili presecan, institucionalni život (delanje organa i organizacija vlasti) je ili simuliran (vestacki odrzavan) ili je do besmisla ispraznjen. U takvim uslovima vlast zakonito postaje otudjena, arbitarna, neformalna, skrivena, tajnovita i neodgovorna. Tada svi sektori politickog, privrednog, kulturnog i drustvenog života postaju kontaminirani antisistemskim i disfunkcionalnim solucijama i improvizacijama.

Kada je logicna i pozeljna povezanost legitimnih i legalnih centara politice vlasti i ekonomiske moci izneverena, pre svega napadnom dominacijom politike, kada vlast nije nepristrasna, kada je ekomska utakmica lazirana, dolazi do iskrivljenja fundamentalnih nacela, principa i vrednosti, kako sveta politike tako i sveta ekonomije. Tada je na delu tiranija manjine, osionost neodgovornog vodstva, narusavanje kolektivnih i individualnih prava i sloboda. Svi aspekti vlasti (zakonodavne, izvrsne, upravne i sudske), po sebi i izmedju njih pokazuju svoja nalicia, svoje tamne strane. Tada simultano i povratno pocinju da dominiraju neekonomski kriterijumi, netrzisni odnosi, monopolji i razliciti privredni, finansijski i svojinski "ekskluziviteti".

Kao neizbezna posledica kvarenja politike i ekonomije i njihove korelacije, javlja se citav niz nepovoljnih i neprihvatljivih nusproizvoda. Pojacava se indoktrinacija i ideologizacija drustva, pri cemu politicki pragmatizam (taktika) blokira politicku (razvojnu) strategiju, a kratkorocne orientacije onemogucavaju dugorocne. Prednost se daje centralizaciji umesto decentralizaciji, krutoj umesto fleksibilnoj organizaciji, simplifikovanim crno-belim opcijama umesto iznijansiranim i realno pluralnim resenjima. Takva "filozofija" umesto prosperiteta proizvodi stagnaciju, umesto blagostanja siromastvo, umesto dostojanstva ponizenost, umesto slobodoumnosti pokornost, umesto otvorenog zatvoren duh. Sve su to ozbiljni hendikepi koji ugrozavaju buducnost, koji iziskuju ozbiljno i odgovorno preispitivanje i promenu kao univerzalni credo.

01. februar 1996. god.

u Beogradu

Prof. dr Mijat Damjanović